

şamayı sürdürdü. Kâbil ve Kandehar'ın bu süreçte tamamen tahrip edilmesiyle Peşâver Afganistan sınırları dışında olmasına rağmen Afgan kültürünün en önemli merkezi haline geldi.

Şehirde bugüne ulaşan tarihî eserler arasında Bâlâhisar Kalesi ile Bâbürlü Valisi Mehâbet Han tarafından 1670'te yaptırılan ve kendi adını taşıyan, iç tezyinatıyla ünlü cami en önemli olanlardır. Bünyesinde 1913'te kurulan Islamia College ve Khyber Medical College gibi tanınmış fakültelerin yer aldığı Peşâver Üniversitesi (1950) Pakistan'ın en büyük üniversitelerinden biridir; kütüphanesinde yazma eserler dahil 100.000'den fazla kitap bulunmaktadır. Önemli medreseler arasında Dârülülûm-i Serhad, Dârülülûm-i Câmia Eşrefiyye zikredilebilir. Şehirde ayrıca özellikle İngiliz dönemine ait belgelerin saklandığı eyalet arşivi mevcuttur.

Peşâver'in ekonomisi ticarete ve çevresindeki tarıma dayanır. Başlıca üretim sektörleri tekstil, şeker, meyvecilik, ayakkabıcılık, dericilik, el sanatları, kuyumculuk, mobilya, ağaç ve bakır işçiliği, halıcılık ve çömlekçilik. Şehir hava, kara ve demiryolu bağlantıları ile gelişmiş bir ulaşım ağına sahiptir.

Halkın % 99'u müslüman olan şehirde daha önce oturan az sayıdaki yahudi İsrail'e, Hindular ise Hindistan'a göç etmiştir; halen şehirde hristiyanlar ve Sihler'den oluşan küçük bir azınlık yaşamaktadır. Çoğunluğu Peştûnlar'dan oluşan nüfus 1981'de 551.000 iken günümüzde 2.500.000'e ulaşmıştır; bu rakama sayıları 500.000'i bulan Afgan mültecileri dahil değildir.

Balkan savaşlarından itibaren Osmanlılar'a yoğun bir ilgi gösterilen Peşâver halkından bir grup öğrenci Türkiye'ye gelerek Millî Mücadele'ye katılmış ve bunlardan bazıları daha sonra geri dönmeyip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuştur. Türkiye'nin ilk Afganistan büyükelçisi Abdurrahman Peşâverî bunlardan biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Selmân Şahcihanpûri, *Ğâzi 'Abdurrahmân Şehîd Peşâveri*, Karaçi 1979, s. 120, 191, 274; Sayed Anjad Hussain, *The Frontier Town of Peshawar, A Brief History*, Peshawar 1993; Ahmad Hasan Dani, *Peshawar: Historic City of the Frontier*, Lahore 1994; R. Nichols, *Settling the Frontier: Land, Law and Society in the Peshawar Valley, 1500-1900*, Karachi 2001; Wali Shah Khattak, *The Walled City of Peshawar*, Peshawar 2005; Dâvûd Hâtemî, "Peşâver", *DMT*, III, 652-654; C. Collin Davies, "Peşâver", *JA*, IX, 556-558; a.mlf. – C. E. Bosworth, "Peshâwar", *EJ²* (İng.), VIII, 299-300.

AZMİ ÖZCAN

PEŞREV

(پیشرو)

Belli bir usulle bestelenmiş,
en büyük ve en meşhur
Türk müzikisi saz eseri formu.

Sözlükte "önde giden, önde yer alan" anlamındaki Farsça *pîşrev* kelimesi Türkçe'de *peşrev* şeklini almış ve Türk müzikisinde "başta icra edilen eser" mânasında kullanılmıştır. Forma bu ismin verilmesinin sebebi, peşrevlerin her çeşit müzik faslının (günümüzde Türk müzikisi program ve konserlerinin) en başında icra edilmesi geleneğidir. Klasik fasılda ise bu bir kural durumundadır. Peşrevlerin, kendilerini takip edecek aynı makamdaki eserlerin melodilerine kulakları alıştırmak gibi bir görevi vardır. Peşrevler genel olarak her birine "hâne" denilen dört bölümden meydana gelir. İki, üç ve beş hâneli peşrevler varsa da bunlar azdır. Ayrıca darb-ı fetih usulüyle bestelenen peşrevlerin beş hâneli olma geleneği vardır. Fakat bu peşrevlerin de gerçekte dört hâneli olduğu, "zeyilli" oldukları için beş hâneli sanıldıkları, ikinci hânenin aslında zeyil olduğu da ileri sürülmüştür. Abdülkâdir-i Merâğî peşrevlerin on beş hâneye kadar çıkabileceğini, bir hâneli peşreve "zahme" adı verildiğini söylerse de (*Câmi'u'l-elhân*, s. 251) bu tarife uyan bir peşrev günümüze ulaşmamıştır. Peşrev besteciliğinde çığır açtığı bilinen Kantemiroğlu da peşrevlerin üç hâne ve mülâzeme, üç hâneli, dört hâneli ve zeyilli olmak üzere dört çeşit olduğunu belirtir (*Kitâbü İlmî'l-mûsikî*, I, 184).

Peşrevlerde her hânedan sonra nağmeleri hiç değişmeden tekrarlanan "mülâzime" adlı bir bölüm gelir. Zamanımızda mülâzime bölümüne yanlış olarak "teslim" denilmektedir. Halbuki teslim, bazı peşrevlerde her hânenin son kısa parçasında o hâneyi mülâzimeye bağlayan ve nağmeleri aynı olan küçük bir melodiden ibarettir ki buna "terkîb-i intikal" adı verilir ve bu kısım hâneleri mülâzimeye intikal ettirmek için eklenir. Mülâzime ise hânelerin usul adediyle orantılı ve her hâneyi birinci hânedeki makama döndürüp o makamda karar ettiren, hemen hâne uzunluğunda bir bölümdür. Çok az da olsa bazı peşrevlerde birinci hâne aynı zamanda mülâzime değildir.

Genellikle büyük, bazan da küçük usullerle bestelenen peşrevlerde hiçbir zaman aksak usuller kullanılmaz. Bu sebeple küçük usullerden sofyan, düyek gibi usuller

tercih edilmiştir. Büyük usullerin birçok çeşidinin kullanıldığı peşrevlerde en çok devr-i kebîr usulünün tercih edildiği söylenebilir. Peşrevler birinci hânedeki makamın adıyla anılır; diğer hânelerde yakın veya uzak makamlara geçkiler yapılır; fakat mülâzime ile yine ilk makama dönülür.

Peşrevlerin birinci hânesinde bir makamda seyredildikten sonra hâne sonunda genellikle o makamın güçlüsünde yarım karar yapılır. Ardından gelen mülâzime ise birinci hânedeki makamla aynı makamda olmak üzere nağmeleri güçlüden alıp makamın karar perdesine doğru götürür ve nihayetinde birinci hânedeki makamın durak perdesinde tam kararla sona erer. Yakın veya uzak geçkiler yapılan diğer hânelerin ardından yer alan mülâzime de aynı vazifeyi görür. Mülâzimenin ustalıklı, kulakta kalacak, melodik ve makamı vezir bir şekilde ifade edebilecek bir yapıda olmasına itina gösterilir.

Peşrevlerde her hânedeki usul adedinin eşit olması esastır. Bunun bazı istisnaları varsa da onlarda da usul adedi orantısına ve kulakta fazlalık veya eksiklik bırakmayacak şekilde bestelenmesine itina gösterilir. Mülâzimelerde de yine hânelerdeki usul adedince veya o adedin tam yarı sayısında yahut onunla orantılı olmasına dikkat edilmelidir; ancak burada da hânelerle aynı sayıda olması esastır. Nâdir de olsa hânelerden daha uzun olan mülâzime görülmüş, fakat bunlar da sayısal bir orantıdadır.

Çeşitli makam geçkilerini tanıtmak amacıyla yapılan peşrevlere "fihrist" adı verilir. Bu peşrevlerin bilhassa ikinci, üçüncü ve dördüncü hânelerinde yakın ve uzak makamlara ustalıklı geçkiler yer alır. Bir sazla bütün sazların karşılıklı, sorulu-cevaplı icrası için bestelenmiş peşrevlere "batak, batakli, kara batak peşrevi" denilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir-i Merâğî, *Câmi'u'l-elhân* (nşr. Taki Bîniş), Tahran 1366, s. 251-252; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmî'l-mûsikî alâ vechi'l-hurûfat: Müsikiyi Harflerle Tesbüt ve İcrâ İlmînin Kitâbı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 184, 187; Suphi Ezgi, *Nazarî-Arnelî Türk Musikisi*, İstanbul, ts., III, 19-37; W. Feldman, *Music of the Ottoman Court*, Berlin 1996, s. 303-391; Alâeddin Yavaşca, *Türk Musikisi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, İstanbul 2002, s. 45-65; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, İstanbul 2006, s. 98-99.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

PEŞTE

(bk. BUDİN).